Figuri şi figuraţie într-un discurs memorialistic al lui Constantin Argetoianu

Florinela FLORIA*

Key-words: *Greimas semiotics, actantial model, figurative, thematic and axiological analysis of discourse*

Ne oprim, în lucrarea de faţă, asupra unui fragment din memorialistica lui Constantin Argetoianu. Om politic cunoscut în perioada interbelică, memorialistica lui relatează despre elementul spectaculos, de senzaţie din culisele vieţii politice româneşti din vechiul Regat. Cariera politică a lui Constantin Argetoianu este impresionantă. Ministru al Finanţelor, al Agriculturii, al Internelor în diverse cabinete, ajunge unul din apropiaţii regelui Carol, ocupând funcţii importante în aparatul de stat carlist. În calitatea sa de ministru, dar şi de consilier regal, este solicitat să intervină în conflictul iscat între rege şi fratele său, prinţul Nicolae, a cărui căsătorie nu este acceptată de suveran. Deoarece prinţul nu se supune hotărârii domnitorului, este în cele din urmă exclus din rândul membrilor Casei Regale. Istoria „creşterii şi descreşterii" prinţului Nicolae de Hohenzollern este prezentată în volumul *În umbra coroanei României* pe filieră memorialistică, istoricul Gheorghe Buzatu adună fragmente revelatorii pentru această situaţie din însemnările principelui Nicolae, ale regelui Carol al II-lea şi ale unor politicieni – C. Argetoianu şi Mihai Fotin Enescu. În desfăşurarea evenimentelor, C. Argetoianu este nu doar observator ironic, ci, uneori, martor sau participant activ.

Abordarea pe care o propunem este susţinută de modelul semiotic al lui Greimas de analiză textuală, conform căruia nivelul semantic profund asociat unui discurs este corelativ unuia sau mai multor programe narative în care sunt angajate elementele sale figurative. Analiza discursivă pe care o vom întreprinde este una figurativă şi axiologică, având ca suport două fragmente din *Însemnările* lui Constantin Argetoianu în care realitatea sa actanţială este de actor principal. Semantica discursului memorialistic analizat este, în spiritul lui Greimas, structurală, evidenţiind un sistem complex de relaţii actanţiale. Secvenţa conclusivă a corpusului nostru – şi a angrenajului discursiv – va releva un pact de lectură ce-şi propune, dincolo de veridicitatea narativă, conformitatea cu o etică politică superioară.

* Universitatea „Vasile Alecsandri" din Bacău, România.

„Philologica Jassyensia", An X, Nr. 1 (19), 2014, p. 75–81.

BDD-A6642 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:22:38 UTC)

1.Figuri şi valori

Secvenţa textuală la care ne referim este construită în jurul unui obiect de valoare – căsătoria secretă a prinţului Nicolae cu Ioana Doletti. Încercările prinţului de a-şi legitima căsătoria, confruntate cu obstacolele pe care le întâmpină din partea regalităţii sunt tot atâtea programe narative ale discursului. Narativitatea este astfel afirmată ca o succesiune de virtualizări şi realizări atât în relaţia dintre subiect şi obiectul de valoare, dar şi în relaţia intersubiectivă. Enunţurile de stare (de tip conjunctiv sau disjunctiv) vor suferi transformări modalizate, ceea ce va duce în final la schimbarea statutului subiecţilor participanţi la comunicarea discursivă.

Structura de suprafaţă a discursului evidenţiază o tripartiţie actorială care domină sintaxa narativă, Nicolae, investit cu rolul tematic de „prinţ de Hohenzollern, membru al familiei regale", C. Argetoianu, „consilier al regelui" şi Carol, „regele". Cele trei instanţe discursive vor cunoaşte, în planul gramaticii narative, schimbări de roluri actanţiale. Nicolae este *subiect* în relaţia cu subiectul de valoare „căsătoria", apoi *destinatar* în relaţie cu *destinatorul* – regele – care dispune anularea căsătoriei. C. Argetoianu intervine ca *subiect al înfăptuirii* („sujet de faire") dispoziţiei regale. În sfârşit, actul legislativ la care se face apel pentru anularea pe cale juridică a căsătoriei se instituie ca *anti-subiect* în relaţia cu subiectul – Nicolae.

Obiectele de valoare în jurul cărora se constituie ţesătura de relaţii figurative de la nivelul discursului sunt, deci, „căsătoria" ca eveniment şi „registrul" de la primăria Tohani care îl consemnează. Diferenţa dintre ele este aceea dintre un obiect cultural imaterial şi un obiect figurativ cu statut semio-narativ de *actor*. Cele două obiecte de valoare vor genera două programe narative, unul pe relaţia „Nicolae" – „registru" – „Rege" (cu intervenţia unui *adjuvant* – Argetoianu) şi altul pe relaţia „Nicolae" – „căsatorie" – „Rege" (cu intervenţia factorului „rege"). Regele este *destinatorul*, cel care „propune" traiectul narativ care se va răsfrânge asupra actorului care ocupă poziţia actanţială de *destinatar*, Nicolae. *Adjuvanţi* („sujet de faire") vor fi C. Argetoianu şi un actant impersonal, legea, care funcţionează ca un *anti-subiect* faţă de *subiectul* Nicolae („anti-destinatar").

Căsătoria lui Nicolae se realizase deja în momentul apariţiei în scenă a lui C. Argetoianu şi a regelui. Dorinţa matrimonială a prinţului („vouloir-faire") se conjugase fericit cu posibilitatea înfăptuirii („pouvoir-faire") într-o mică localitate de provincie aflată departe de raza de acţiune a regelui. La auzul veştii, strategiile orchestrate de polul puterii vor viza, *après coup*, virtualizarea unei realităţi, virtualizare modelată *factitiv* – „anularea de fapt a căsătoriei prin înlocuirea registrului stării civile din comuna Tohani" şi *deontic* – „anularea legală a căsătoriei în faţa tribunalelor". Calitatea de consilier a lui Argetoianu cerea o competenţă sporită atât în domeniul lui *savoir* (a fost informat de cele petrecute înaintea regelui), cât şi în domeniul lui *devoir*. Competenţa factitivă a adjuvantului este solicitată de rege printr-o întrebare directă: „ce facem?", incluzându-se şi pe el în subiectul colectiv al predicatului modal. Soluţia propusă şi acceptată – performanţa factitivă – este comiterea unui fals în acte: „Actul prinţului Nicolae e cel din urmă registru [de la primăria Tohani, n.n.]. Ridic registrul de la primărie şi-l înlocuiesc cu unul nou, în care voi copia toate actele anului până la şi în afară de actul prinţului – şi gata!" (p. 103). Eliminarea semnificantului discursiv atrăgea, practic, după sine, invalidarea semantică.

BDD-A6642 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:22:38 UTC)

Sistemul semiotic funcţional în baza izomorfismului dintre planul conţinutului şi cel al formei se vedea redus la una dintre componentele sale, semnificatul. În lipsa unei referinţe formale, stabilirea finală a semnificaţiei devenea minimală.

Considerăm deci că programele narative decelabile în discursul-obiect cuprind o suită de enunţuri jonctive care probează conjuncţia / disjuncţia subiectului cu obiectul de valoare. Remarcăm existenţa a două sisteme jonctive, alcătuite, fiecare, dintr-o joncţiune sintagmatică (conjuncţie şi disjuncţie având acelaşi subiect) şi o joncţiune paradigmatică (concomitenţa logică a unei conjuncţii şi disjuncţii având subiecte diferite).

Dacă notăm obiectul de valoare „registrul stării civile” cu Or, programul narativ care îl înglobează ar putea avea următoarea reprezentare schematizată:

	Joncţiune sintagmatică
Joncţiune paradigmatică	a) (S1 ∩ Or) → (S1 ∩ Or) b) (S2 ∩ Or) → (S2 ∩ Or)

Fig. 1. Programul narativ Or – „registrul stării civile”.

S1 este reprezentat de Nicolae, aflat, într-o primă fază, ca *subiect realizat*, în conjuncţie cu obiectul de valoare. El va deveni subiect virtual în urma procesului de transformare (reprezentat prin „→”) al cărui agent este S2 – C. Argetoianu, delegat de rege în acest sens. Acest proces reprezintă, în planul gramaticii narative, o virtualizare tranzitivă a lui S1, o deposedare a lui S1 de obiectul de valoare (relaţia a). În relaţia b), datorită competenţei factitive cu care este înzestrat, S2 (C. Argetoianu) trece din faza iniţială disjunctivă în cea de subiect real, aflat în conjuncţie cu Or: el sustrage registrul în materialitatea sa. Competenţa factitivă este, însă, de tipul faire-faire, Argetoianu folosind serviciile unor adjuvanţi: „Eram numai trei în curent cu operaţia: prefectul, Soneriu şi cu mine” (p. 103). Ne vom referi la Argetoianu ca S2 şi subiect „de faire” datorită importanţei rolului pe care îl joacă în „chestie”.

Procesul de transformare devine o realizare reflexivă, prin însuşirea obiectului de valoare de către S2, în acelaşi timp actor al transformării. Transformarea de stare este modalizată factitiv, competenţa factitivă a subiectului transformator S2 este recomandată de către *destinator* – regele pentru a fi utilizată împotriva *destinatarului* Nicolae:

$$\text{Destinator} \rightarrow S2 \cap O\ (\text{Destinatar} \cup \text{Or}).$$

Obiectul complex este, în acest caz, disjuncţia vizată a destinatarului (S1, Nicolae) de Or.

Obiectul de valoare „căsătoria” va fi inclus în alt program narativ. Diferenţa dintre cele două programe (enunţuri ale înfăptuirii – „énoncés de faire” sau „fapte”, în denominarea memorialistului) este precizată de S enunţător intradiscursiv, care nu este altul decât subiectul transformator (S2) din programul narativ anterior: „Am făcut atent pe suveran că ne găseam în faţa a două fapte deosebite: căsătoria şi schimbarea registrelor” (p. 103). Nu-l putem contrazice, observând că, deşi S1 (Nicolae) rămâne neschimbat, obiectul de valoare şi celălalt subiect al relaţiei se schimbă. Obiectul de valoare „căsătoria” (Oc) diferă atât la nivel formal, lexematic, cât şi la nivel semantic profund de Or prin absenţa semelor |concret|, |material|. S3

BDD-A6642 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:22:38 UTC)

prezent în relaţia cu Oc este, de asemenea, un actant impersonal: legea (Statulul Casei Regale). S3 se comportă ca un anti-subiect faţă de S1, dar poate institui o relaţie de conjuncţie / disjuncţie cu Oc:

	Joncţiune sintagmatică
Joncţiune paradigmatică	a) (S1 ∩ Oc) → (S1 ∪ Oc) b) (S3 ∪ Oc) → (S3 ∩ Oc)

Fig. 2. Programul narativ Oc – „căsătoria".

S1 este subiect real în prima parte a relaţiei a), dar, prin intervenţia S3 (tribunalul Ilfov), căsătoria este anulată. Deposedarea lui S1 de obiectul de valoare este o virtualizare tranzitivă (S1 devine subiect vistualizant prin apelul regelui – destinator la justiţie – „sujet de faire"). Relaţia lui S3 cu Oc este, în prima parte a schemei b), virtuală, dar cunoaşte realizarea prin confruntarea dintre cazul general, transcendent, al textului de lege şi cazul particular, imanent, al speţei. Transformarea finală reprezintă o realizare reflexivă, modalizată în termenii unui „devoir-faire" ce gestionează şi legiferează comportamentul social al indivizilor / subiecţilor.

Şi în acest caz, mandatarul acţiunii este regele:

Destinator → S3 ∩ O (Destinatar ∪ Oc).

Obiectul complex este disjuncţia destinatarului (S1, Nicolae) de obiectul de valoare Oc. *Destinatorul* produce astfel un dublu proces de atribuire a obiectelor de valoare, în timp ce *destinatarul* suferă o dublă deposedare de obiectele sale de valoare, căsătoria şi documentul care o legifera, devenind astfel subiect virtualizat.

Relaţia *destinator – destinatar* este, în mod evident, asimetrică. Cei doi interacţionează de pe poziţii ierarhic inegale, ce vor fi mai evidente în următoarea secvenţă discursivă analizată. Deocamdată, Nicolae este *pacient* al directivelor regale. Deşi făcuse prima mutare în aproprierea obiectelor de valoare, ca subiect de stare al unor enunţuri conjunctive, nu s-a putut opune voinţei regelui care, deşi manifestată „în aval" de la producerea evenimentului, l-a privat de obiectul dorinţei sale. Schimbul de valori dintre cei doi se face prin simultaneitatea „apropriere" vs „deposedare" numită de A. J. Greimas *probă* (epreuve).

Corespondentul probei, darul (le don) este caracterizat de „atribuire" şi „renunţare" (*Du sens II*, p. 39):

	ACHIZIŢIE	PRIVARE
PROBĂ	apropriere	deposedare
DAR	atribuire	renunţare

Fig. 3. Comunicare participativă

Destinatorul poate aloca diverse atribuiri destinatarului, fără a renunţa la valorile pe care le posedă. Această situaţie pare a caracteriza relaţia dintre rege şi Argetoianu, aflaţi pe o axă destinator – destinatar. Deşi Argetoianu acţionează la comanda suveranului, acesta nu-şi pierde din prerogative. Acest tip de comunicare, în care atribuirea de valori destinatarului nu impune o renunţare din partea destinatorului este numită de A.J. Greimas „comunicare participativă". Ea indică nu atât o relaţie simetrică între parteneri, cât instituirea unei situaţii fiduciare de co-enunţare.

BDD-A6642 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:22:38 UTC)

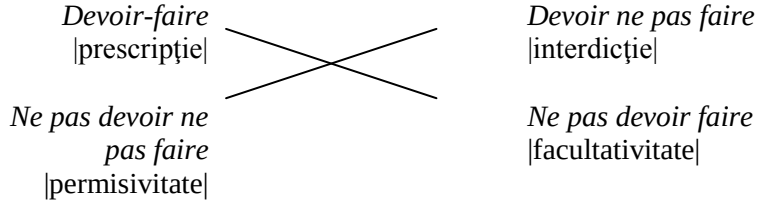
2. Figuri şi figuraţie

O nouă filă în dosarul „crizei" regale este marcată de formularea contractuală a unor sancţiuni pe care prinţul le va avea de suportat dacă nu respectă ultimatumul dictat de suveran. După anularea căsătoriei, Nicolae se comportă sfidător şi ameninţător cu fratele său care, în replică, a convocat Consiliul de Coroană pentru a discuta măsurile ce trebuiau luate în această situaţie. Regăsim aceeaşi axă a puterii avându-l pe rege în poziţie superioară. De această dată, rolul lui C. Argetoianu este unul pasiv, de neimplicare în acţiunile orchestrate de la nivel înalt.

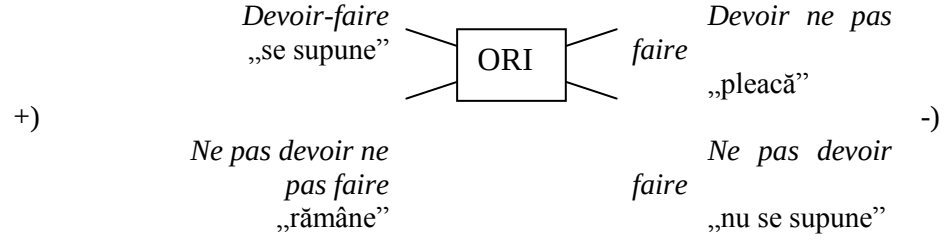
Nicolae se află în postura generică a destinatorului *in absentia* la nivel figurativ. Regele, subiect-emiţător are asupra celorlalţi participanţi la şedinţa de Consiliu superioritatea competenţei cognitive: „regele a rezumat – pentru cei care nu le cunoşteau – evenimentele petrecute până în acea zi. [...] Apoi ne-a povestit cele întâmplate chiar în acea zi". El postulează un „savoir-vrai" printr-o judecată de valoare care trimite un mesaj persuasiv auditoriului. Desemnat sintactic prin sintagma „cei care nu le cunoşteau", auditoriul are funcţia actanţială de anti-subiect: nu are informaţia necesară, deci nu poate să acţioneze. Angajând în discuţie un „faire" interpretativ şi unul persuasiv, actantul devine un subiect manipulator al anti-subiectului. Regele califică demersurile prinţului ca fiind „câteodată chiar violente", manifestând compasiune pentru fratele său: „nu se temea atât pentru el însuşi, cât pentru prinţ".

Relaţiile dintre cei doi se dovedesc ireconciliabile, de astă dată fiind scos în joc un alt obiect de valoare: „statutul de membru al familiei regale al lui Nicolae". Nicolae are de ales între două obiecte de valoare: căsătoria cu Ioana Doletti şi calitatea lui de prinţ de Hohenzollern: „Ne-a declarat răspicat că el nu vede decât două soluţii: sau Nicolae se supune şi rămâne, sau nu se supune şi pleacă".

Tonul imperativ al enunţului indică o modalizare deontică de tip „devoir-faire":

Relaţia din careul semiotic al prescripţiei devine, la nivelul predicatelor din discursul-obiect:

BDD-A6642 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:22:38 UTC)

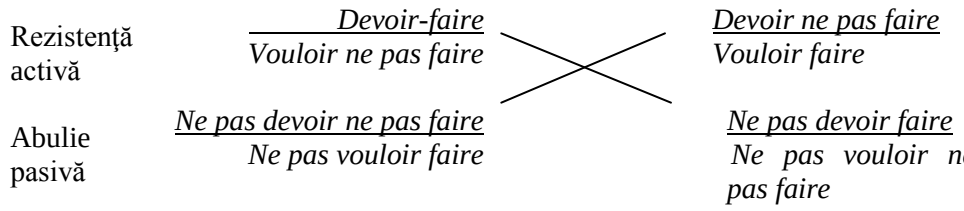
Relaţia dintre predicate este posibilă pe cele două deixis: pe axa (deixis) pozitivă este prevăzută soluţia pozitivă, urmarea prescripţiei care aduce după sine permisivitatea regelui. Deixisul negativ este axa interdicţiei. Relaţia pe orizontală este imposibilă, datorită adversativului „ori” din discursul regelui. Voinţa lui este ultimativă, posibilitatea de mişcare a lui Nicolae este delimitată de „vouloir-faire”-ul regal.

Voinţa lui Nicolae şi posibilităţile sale de acţiune („vouloir-faire”) vine în contradicţie cu „pouvoir-faire” impus de Carol. Astfel, Nicolae

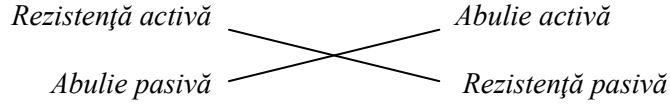
poate	„să o vadă cât vrea”	*Pouvoir-faire*
	„să o instaleze undeva singură”	*Vouloir-faire*
trebuie	„să plece singur”	*Devoir-faire*
	„să nu locuiască împreună cu d-na Doletti”	
	„să stea şase luni departe de ţară”	
	„nu se va înapoia decât cu voia regelui”	

Fig. 4. Arhitectura modală a prescripţiilor

Careul contradicţiei dintre predicate :

Rolurile actanţiale ale subiectului care refuză se înscriu în careul:

Într-un dispozitiv modal al compatibilităţii dintre „devoir-faire” şi „vouloir-faire”, rolurile actanţiale ar fi fost de conformitate (obéissance) şi voinţă (volonté) ce respectă şi acceptă contractul narativ. Având în vedere prioritatea acordată lui „devoir-faire” faţă de „vouloir-faire”, relaţia dintre destinator şi destinatar apare ca un contract injonctiv:

$$| \textit{Devoir-faire} | \rightarrow | \textit{Vouloir-faire} |.$$

Abordarea semiotică a unui fragment de discurs memorialistic ne-a permis observarea figurativităţii de ordin actanţial, motivând interesul lucrării de faţă pentru genul memorialistic, care se dovedeşte „un joc discursiv ritualic” (Pătruţ, Cmeciu: 2010). Programele narative identificate în spiritul semioticii greimasiene conturează liniile de forţă ale interacţiunii intradiscursive din textul autoreferenţial al lui

BDD-A6642 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:22:38 UTC)

Constantin Argetoianu, în acelaşi timp o reflectare complexă a societăţii contemporane autorului lor. Conştiinţa auctorială dublează, în spirit ironic şi sarcastic, enunţarea memorialistică, a cărei investigare din perspectiva unei semiotici a pasiunilor ar putea face obiectul unei alte lecturi analitice.

Bibliografie

Argetoianu 1991: Constantin Argetoianu, *Pagini memorialistice (1931 − 1937)*, în Prinţul Nicolae de Hohenzollern, *În umbra coroanei României*, documente, amintiri şi comentarii editate de Gh. Buzatu, în colaborare cu Stela Cheptea şi Sorin Pârvu, Iaşi, Editura Moldova, p. 97−142.

Courtès 2007: Joseph Courtès, *La semiotique du langage*, Paris, Armand Colin.

Greimas 1975: Algirdas Julien Greimas, *Despre sens. Eseuri semiotice*, traducere şi prefaţă de Maria Carpov, Bucureşti, Editura Univers.

Greimas 1983: Algirdas Julien Greimas, *Du sens II. Essais sémiotiques*, Paris, Seuil.

Klinkenberg 2004: Jean-Marie Klinkenberg, *Iniţiere în semiotica generală*, traducere de Marina Mureşanu-Ionescu, Iaşi, Institutul European.

Mardare 2011: Gabriel Mardare, *La linguistique, les mots et la communication. Esquisse pour une analyse des stratégies dialogiques de Coseriu*, în „Anuar de Lingvistică şi Istorie Literară", Tom LI, 2011, p. 235−244, http://www.alil.ro/wp-content/uploads/2012/05/24_MARDARE.pdf.

Pătruţ, Cmeciu 2010: Monica Pătruţ, Camelia Cmeciu, *Dezbaterile electorale – un joc discursiv ritualic*, în „Sfera politicii", nr. 3 (145), Bucureşti, p. 57−63 http://www.sferapoliticii.ro/sfera/145/art09-patrut_cmeciu.html.

Figures and Figuration in Constantin Argetoianu's Memoirs

The aim of our paper is the semiotic analysis of discourse reflected in Constantin Argetoianu's memoirs. The analysis takes into account a set of narrative programs which describe the dynamics of figures. Our research brings into play an axiological approach for the figurative and thematic analysis. The figurative level includes in our case the political actors involved in the Prince Nicolae crisis. The figures and themes from the text of the memoirs derive from the values and rules of the royal Romanian family during the interwar period.

BDD-A6642 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:22:38 UTC)